

Depressie en geloof: niet scheiden, wel onderscheiden

Depressie is niet als het rijden door een hinderlijke kuil, maar als het gevangen zitten in een diepe put. Het is geen dipje, maar een pijnlijke, verlamme en dodelijke ziekte. Depressief zijn betekent: geen licht, geen lust, geen kracht, geen rust en geen hoop. Dat zijn woorden die ook opmerkelijk vaak in de Psalmen voorkomen. Licht, lust, kracht, rust en hoop: het is allemaal te vinden in het geloof in God. Is geloof dus het ultieme antwoord op depressie?

Dat ligt iets genuanceerder.

In de psychiatrie gaat het om geestelijke gezondheid. Depressie is een ziekte. Depressie staat niet tegenover geloof, maar tegenover gezondheid.

In het pastoraat gaat het om het geestelijk heil. Geloof staat niet tegenover depressie, maar tegenover ongelooft.

Geestelijke gezondheid betreft de horizontale en geestelijk heil de verticale dimensie van het bestaan. Daarom moeten depressie en geloof van elkaar worden onderscheiden.

Tegelijk is zowel bij depressie als bij geloof direct de menselijke psyche betrokken. Daarom kunnen depressie en geloof niet van elkaar worden gescheiden.

Valkuilen:

Geloof en depressie te sterk scheiden. De pastor en de psychiater hebben dan onvoldoende oog voor het verband tussen geestelijk heil en geestelijke gezondheid en trekken zich beiden terug op hun 'eigen gebied'.

Geloof en depressie te weinig onderscheiden. Depressie wordt als gebrek aan geloof aangemerkt en geloof als een antidepressivum

Niet scheiden:

Geloof kan de depressie verlichten en depressie kan het geloof verduisteren

Wel onderscheiden:

Depressie is geen zonde maar ziekte. Geloof maakt niet gezond maar vernieuwt.

Depressie is geen teken van ongelooft. Geloof is geen teken van psychische gezondheid.

Depressie kan geloof niet tenietdoen. Geloof kan depressie niet genezen.

Geloofsaanvechting of depressie:

In een geloofsaanvechting ben je ten diepste op God gericht maar in een depressie ben je de richting kwijt. Een geloofsaanvechting roept herkenning op bij de omgeving, een depressie juist bevreemding. Bij een geloofsaanvechting is er openheid voor meerdere gezichtspunten, bij een depressie stuit je op een muur. Tijdens een geloofsaanvechting is het functioneren doorgaans niet aangetast, tijdens een depressie wel. Bij een geloofsaanvechting zijn schuldgevoelens reëel, bij een depressie zijn deze gevoelens vaak buitensporig.

In tegenstelling tot een religieuze ervaring, gaat een psychiatrisch aandoening vaak samen met een verlies aan beweeglijkheid (openstaan voor meerdere zienswijzen) en relatie (invoelbaar contact).

Maakt geloof depressief?

Gelovigen zijn wereldwijd minder vaak depressief dan ongelovigen, tenzij men zich bij een kerk voegt om bijkomende voordelen en het niet om het geloof zelf gaat.

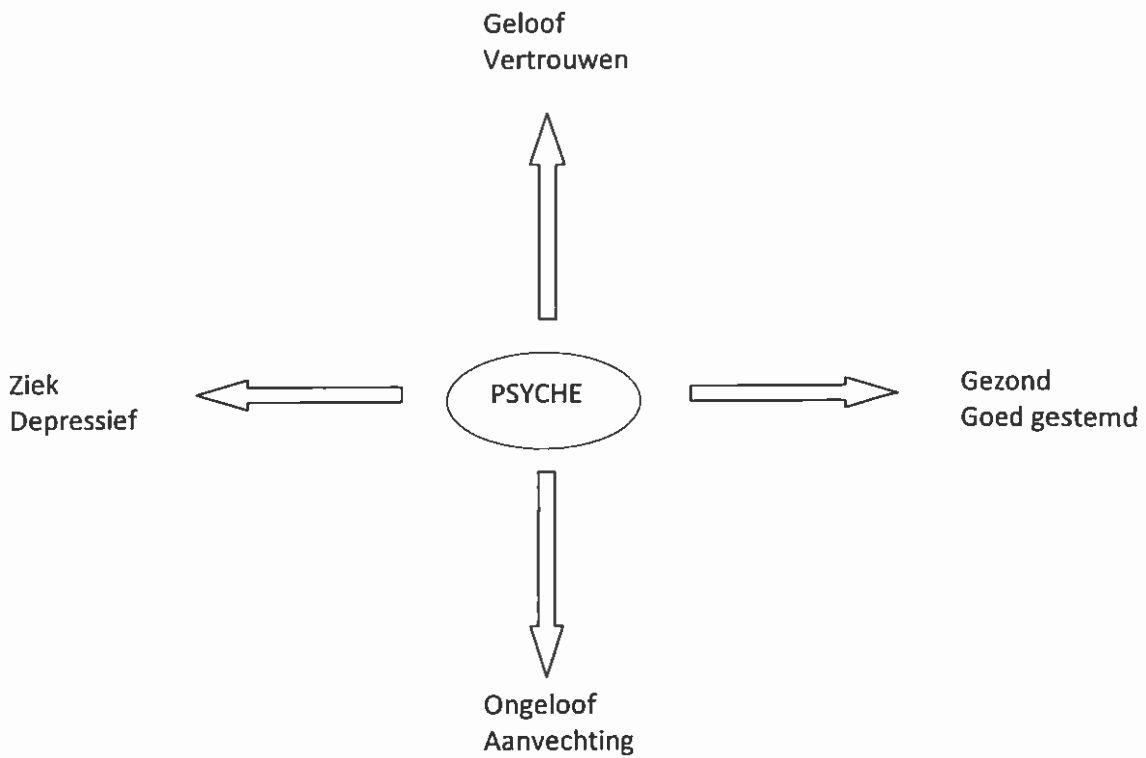
Er wordt nogal eens beweerd dat zwarte kousen samen gaan met zwartgalligheid. Van Scheyen en Schilder stelden dat. Deugdelijk bewijs hiervoor ontbreekt echter.

Het is wel voorstelbaar dat de gereformeerde paradox 'hulpeloos maar schuldig' stress oproept, zeker als men onzeker is over het persoonlijk heil. En (langdurige) stress kan tot depressie leiden.

Overigens is dat geen bewijs voor de onjuistheid van de paradox.

Geloof en depressie niet scheiden: één en dezelfde psyche is bij beiden direct betrokken

Geloof en depressie wel onderscheiden: het betreffen verschillende dimensies van ons bestaan (verticaal en horizontaal)

Arie Jan de Lely
April 2013

Geloof, zwarte kousen, zwartgalligheid & galstenen

Hebben depressie en geloof meer met elkaar te maken dan galstenen en geloof? Ja, ik denk van wel. Psychiaters onderscheiden drie psychische functies: denken, voelen en willen. Tijdens een depressie zijn deze functies ontregeld. Als je depressief bent, *denk* je negatief over jezelf, over hoe je door de ander gezien wordt en over de toekomst. Je *voelt* je ongewoon somber of je bent verminderd in staat om te voelen. En je *wil* is ingeperkt of zelfs geknakt.

Opvallend is dat theologen ook spreken over denken, voelen en willen, als het gaat over de 'vermogens van de ziel'. Zo wordt in de Dordtse Leerregels bij de bekering gesproken over een 'verlicht verstand' (denken), een 'geopend hart' (voelen) en 'nieuwe hoedanigheden in de wil' (willen).

Depressie en geloof hebben dus beide direct betrekking op het denken, voelen en willen. Daardoor kan depressie een geloofservaring in de weg staan en kan geloof tot steun en troost zijn in tijden van depressie. Daardoor kan depressie het geloof verduisteren en geloof de depressie verlichten. Galstenen kunnen door het ongemak die ze veroorzaken weliswaar invloed op het denken, voelen en willen (en dus op het geloofsleven) hebben, maar zij tasten deze functies zelf niet aan. Daarom hebben galstenen en geloof minder met elkaar uit te staan dan zwartgalligheid en geloof.

Is depressie het tegenovergestelde van geloof? Nee, het zijn geen uiterste polen op hetzelfde continuüm. Het betreffen verschillende aspecten van het menselijk bestaan. Geloof staat tegenover ongelooft en depressie staat tegenover psychische gezondheid.

Depressie is geen zonde, maar ziekte. En geloof maakt niet gezond maar vernieuwt.

Depressie is geen teken van ongelooft. En geloof is geen teken van psychische gezondheid.

Depressie kan het geloof niet tenietdoen. En geloof kan de depressie niet genezen.

Het functioneren van de menselijke geest en het werk van de Heilige Geest worden onvoldoende onderscheiden als depressie wordt gezien als gebrek aan geloof. Geloof is wat anders dan een goede stemming. Het is dom of zelfs misdadig om tegen een depressieve medemens te zeggen dat hij meer moet geloven. Een wanhopige zieke krijgt met dit verwijt een extra dreun te verwerken. Zoals een gebroken been het vermogen om te lopen aantast, tast depressie het vermogen om het geloof te beoefenen aan. En tegen iemand met een gebroken been zeg je toch ook niet dat hij harder moet lopen?

Overigens wordt genoemd onderscheid tussen Geest en geest ook onvoldoende gemaakt als de afwezigheid van depressie wordt gezien als een teken van een oppervlakkig geloof. Reëel zondebesef is wat anders dan depressie.

Kortom: depressie en geloof mogen niet worden gescheiden omdat bij beide dezelfde psychische functies direct betrokken zijn, maar depressie en geloof moeten wel worden onderscheiden omdat ze verschillende aspecten van het menselijk bestaan betreffen.

Maakt geloof depressief? Wereldwijd blijkt geloof gepaard te gaan met minder kans op depressie. Althans: als het geloof intrinsiek (van binnenuit) gemotiveerd is, ofwel als het zonder bijbedoeling om het geloof zelf gaat. Kerkgang uit sleur of met als doel buitensluiting van een groep te voorkomen, gaat juist samen met meer depressie.

Mogelijk beschermt geloof tegen depressie omdat geloof betekenis geeft aan je leven, ook als het niet mee zit. Geloof kan troost en houvast bieden. Dit maakt wellicht stressbestendig. Bovendien biedt het behoren tot een geloofsgemeenschap sociale steun welke kan beschermen tegen depressie.

Maar hoe zit dat dan met de 'zwartekousenkerk'? De Zeeuwse zenuwarts Van Scheyen meende dat bevindelijk gereformeerden relatief vaak depressief zijn, doordat ze (in mijn woorden samengevat) met hart en handen voortdurend tekort schieten ten opzichte van wat ze met het hoofd weten. En

Aleid Schilder stelde dat de gereformeerde paradox, 'hulpeloos maar schuldig', depressief kan maken. Van Scheyen staafde zijn veronderstelling met schamel onderzoek. Schilder probeerde haar overtuiging aannemelijk te maken aan de hand van psychologische theorieën.

Van Scheyen en Schilder hebben beiden iets te zeggen wat serieuze overweging waard is. Vanuit wetenschappelijk gezichtspunt ben ik echter meer onder de indruk van het onderzoek van Arjan Braam. Hij heeft gedegen onderzoek gedaan naar het verband tussen geloof en depressie onder ouderen in Nederland. Uit dit onderzoek blijkt ondermeer dat het depressiecijfer onder ouderen in de kleine orthodoxe gereformeerde kerken (bevindelijk + vrijgemaakt) eerder lager dan hoger is dan bij niet kerkelijke ouderen. Echter, als veel bevindelijk gereformeerde ouderen dicht bij elkaar wonen, blijven ze relatief langdurig depressief. Mogelijk schiet in dergelijke gemeenschappen onderlinge sociale steun door in overmatige sociale controle. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat in deze groep de neiging bestaat om de geestelijke gezondheidszorg te mijden.

Plegen bevindelijk gereformeerden vaker suïcide dan anderen? Nee, dat is een wijdverbreid misverstand. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat het suïcidegetal onder hen juist lager is dan onder de rest van de bevolking. En hoe hoger het percentage stemmen op de kleine christelijke partijen in een regio is, hoe lager het suïcidegetal, ook onder de niet kerkelijke mensen in die regio.

Dat betekent niet dat we ons geen zorgen hoeven te maken als een bevindelijk gereformeerde zich suïcidaal uit. Juist omdat zij minder snel suïcide zullen overwegen, moeten dergelijke uitingen wellicht extra serieus genomen worden.

Arie Jan de Lely

De auteur is psychiater bij Eleos. Van zijn hand verscheen recent het boekje 'Wat depressie met je doet', waarin het thema depressie en geloof uitgebreid aan bod komt.

Workshop 2

Geloof en autisme

Autisme in de kerk

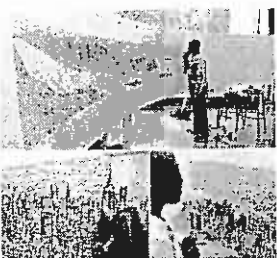

After only a 20 minute helicopter ride over New York City, autistic artist, Stephen Wiltshire was able to draw the New York skyline, in pen, just from memory.

2

Uitspraak

De hersenen van iemand met autisme lijken op een orkest zonder dirigent.

3

Voorstel Rondje

Keete Hale, Pia Wijland

- Vingers omhoog:
- Bent u bekend met autisme
- Heeft u mensen met autisme onder uw hoede ?

Inhoud workshop

Achtergrond informatie
Wat is anders bij autisme

- Buiten kant
- Binnen kant

Wat hebben ze nodig
Wat kunnen jullie doen.

Achtergrond Informatie

Onderzoek

- Eerst 4 a 5 nu komt voor 27 op 10.000
- Eerst 75 % zwak begaafd nu 40 %
verschillende soorten autisme verschillende
percentage
- 1 op de 4 vrouw
- Geen verschil tussen sociaal economische
klasse

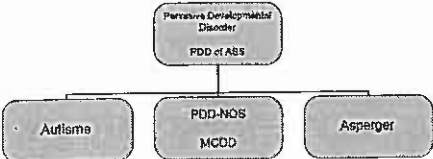

Geschiedenis Verschillende namen


```
graph TD; A["Parasire Developmental Disorder  
PDD et ABS"] --> B["Autisme"]; A --> C["PDD-NOS  
MCOD"]; A --> D["Asperger"];
```

Alles doordringende stoornis

7

'Vormen' van autisme

- **Alone & aloof**
Zit in zijn eigen wereld, weert contacten af
- **Passief & accepterend**
Duldt contact, maakt zelf geen contact
- **Actief maar onhandig**
Veel contacten, soms ongepast
- **Stijf & Formeel**
Contacten volgens duidelijk stramien_

8

Herkennen van Autisme

Buitenkant

9

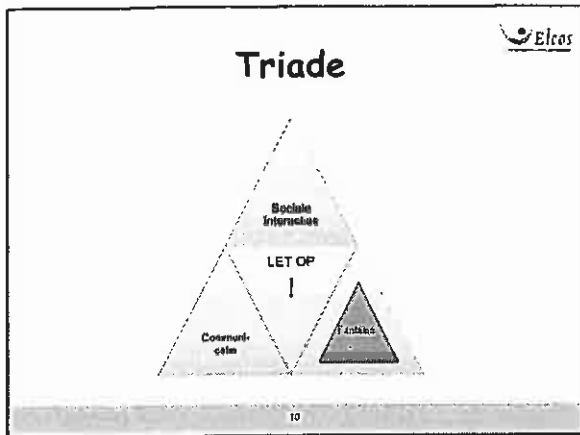

Problemen in sociale interacties

Afwezigheid van of moeite met:

- Non-verbaal gedrag.
- Relaties met leeftijdsgenoten (gelijkwaardig).
- Houden niet van interacties of delen niet spontaan.
- Sociaal en emotioneel eenrichtingsverkeer.

11

Problemen in communicatie

Afwezigheid van of moeite met:

- Taalontwikkeling (verloopt anders)
- Start geen gesprek, kan gesprek niet gaande houden, snapt het gesprek niet
- Herhaalt zichzelf, eigen taalgebruik
- Beperkte sociale imitatie of rollenspel (leeftijdsafhankelijk)

12

Problemen in gedrag en interesse

Afwezigheid van of moeite met:

- Extra belangstelling voor:
  - Delen van objecten
  - Specifieke onderwerpen
- Routines die moeilijk te veranderen zijn
- Motorische bewegingen

13

Onderliggende processen bij Autisme

Binnenkant

14

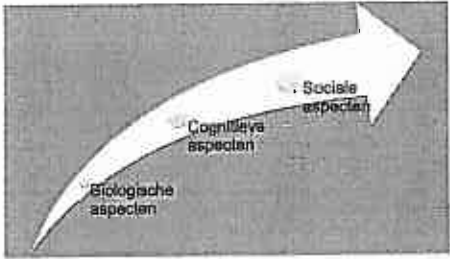

Andere ontwikkeling?

15

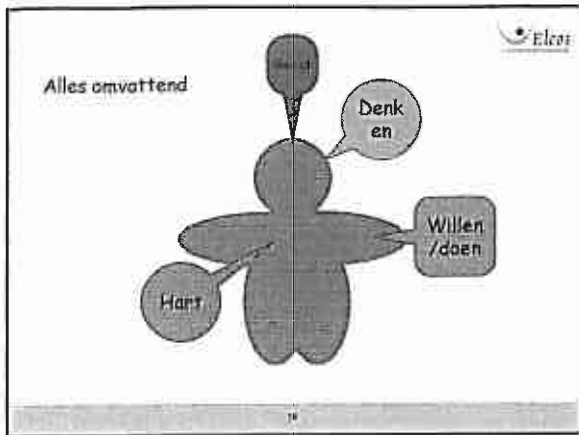

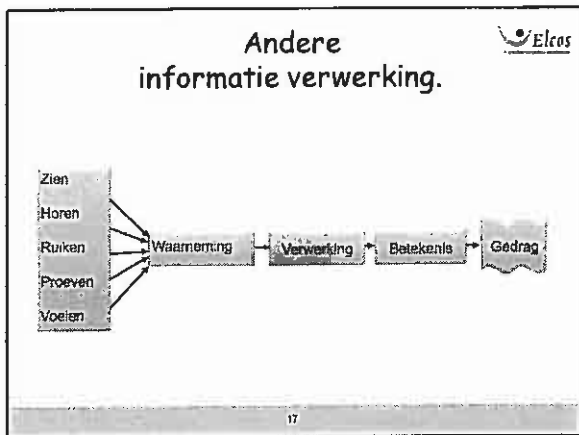

- Wat is lastig
- Onderscheid maken
welke informatie is belangrijk en welke informatie niet?
  - Emoties herkennen (hart)
bij zichzelf en anderen
  - Begrijpen wat andere motiveert (hart)
(Theory Of Mind)
  - Samenhang van dingen begrijpen (denken)
(Centrale Cohesie)
  - Taken uitvoeren van gedrag leren (doen)
(Executive Functions)
- 18

Sluit aan bij wat de persoon kan.

- Hoe te ondersteunen:
- ToM: Hoe kan ik me sociaal redden (hart)

Sociale interacties begeleiden, benoemen van emoties, ik mag er zijn.

- GC: Overzicht en samenhang (denken)

Verbanden en samenhang aanbrengen.

- EF: Sturen van activiteiten en gedrag (doen)

Structuur aanbrengen, Het vergroten van zelfstandigheid, leren van eigen gedrag.

Wat heeft de persoon nodig.

- Veilige plek:
  - mag fouten maken en krijg nieuwe kansen.
- Erkenning in kwaliteiten
  - als uniek behorend bij de gemeente.

20

Overzicht probleem gebieden

Sociale interacties
Communicatie
Gedrag en interesse.

21

Sociale interacties

<p>Lastig</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mensen druven je niet aan te kijken of een te hand geven. • Laat initiatief aan ander over. 	<p>Helpend</p> <ul style="list-style-type: none"> • Accepteren dat ze dit lastig vinden (niet op aandringen). • Betrek de persoon erbij.
---	---

22

Communiceren

<p>Lastig</p> <ul style="list-style-type: none"> • Moeite met gezichts uitdrukkingen lezen. • Begrijpt niet wat ander bedoelt 	<p>Helpend</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vertel wat je ervaart en hoe je daar bij voelt. • Leg uit wat je bedoelt of graag wilt.
--	--

23

---

interesse en gedrag

<p>Lastig</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praat veel over eigen interesse of onderwerp • Vind ongestructureerde momenten vervelend • Moeite met veranderingen 	<p>Helpend</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toon interesse en geef je grenzen aan. • Maak een overzicht van wat er gaat komen. • Uitleg/bereid voor: <ul style="list-style-type: none"> • waarom dingen veranderen • wat er nu gaat komen en • wat je van hen verwacht.
--	---

24

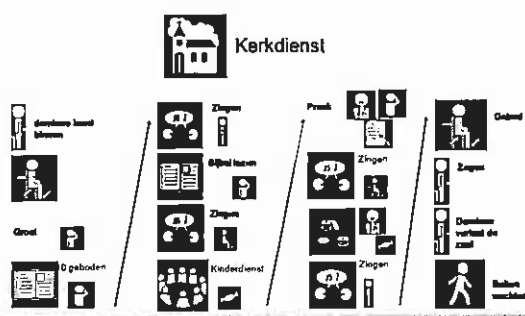

---

vb:samenhang aanbrengen

---

geloofsaspecten

Misverstanden

- Abstracte begrippen
- Beeldspraak
- Verbanden
- Belevingswereld

28

Gemeente zijn

Marcus 12: 30
 gij zult den Heere, uw God, liefhebben uit geheel uw hart, en uit geheel uw ziel, en uit geheel uw verstand, en uit geheel uw kracht. Dit is het eerste gebod. En het tweede aan dit gelijk, is dit: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Er is geen ander gebod, groter dan deze.

Zoektocht:
 Zoek Gods wil (opv eigen wil door te duwen)
 Zoek naar afstemming op elkaar (verdiep je in de ander)
 Wees mild (oefen in de vruchten van de Geest)

27

Hulpaanbod Eleos JZ

- Diagnostiek
- kind
  - groepsaanbod, individueel, medicatie
- ouderbegeleiding.
  - groepsaanbod, individueel.
- derden

28

Hulpaanbod Eleos VZ

- Diagnostiek
- Individueel, psycho educatie,
medicatie,
- Groep, ik en autisme,
samen speciaal
- ambulante woonbegeleiding

29

Oefenen met situatie aanpakken binnen de gemeente

Samen oplossingen bedenken

- betrek familie
- schakel andere personen in (buddy systeem).

Wat wil je? (Wensen)

Wat gebeurt er / wat gebeurde er? (Realiteit: beide ervaringen)

- Waar moeten we rekening mee houden, wat heeft hij/zij nodig?

Wat kun je doen? (Opties/mogelijkheden)

Wat ga je doen? (Acties)

Evalueren

30

Workshop 3

Vragen bij misbruik “een verkenning”

'De mantel der liefde'

Quickscan naar huiselijk geweld in
orthodox-protestantse gezinnen

Auteurs Hilde Bakker en Hanneke Felten
Datum Utrecht, februari 2012
© MOVISIE

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

In deze quickscan is gekeken naar preventie en de aanpak van huiselijk geweld in orthodox-christelijke gemeenschappen. Door middel van een literatuuronderzoek en diepte interviews met experts (met name medewerkers van niet-identiteitsgebonden hulpinstellingen, medewerkers van hulpinstellingen op christelijke grondslag en onderzoekers), is verkend welke specifieke risicofactoren er zijn te benoemen van huiselijk geweld dat zich afspeelt in orthodox-protestantse gezinnen. Met de term 'orthodox-protestants' wordt verwezen naar de zeer verschillende gemeenschappen die vaak worden aangeduid als 'bevindelijk gereformeerde' en 'orthodox-gereformeerde' gemeenschappen. Daarnaast zijn ook andere groepen aan de orde gekomen in de interviews zoals de 'Bonders' en verschillende evangelische kerkgemeenschappen.

De focus in deze verkenning lag op geweld van ouders naar hun kinderen in de puber- en adolescentie leeftijd. De onderzoekers hebben hierbij gekeken naar de rol van de geloofsgemeenschap bij het ontstaan en voortbestaan van conflicten in gezinnen en huiselijk geweld. Daarbij zijn zowel belemmerende factoren onder de loep genomen, als stimulerende factoren om huiselijk geweld bespreekbaar te maken en aan te pakken. Ook is er gekeken naar de aanpak door de hulpverlening, zowel van de christelijke als de niet-identiteitsgebonden hulpvoorzieningen. De vraag die hierbij centraal stond is, in hoeverre de professionele hulpverlening toegankelijk is voor cliënten uit orthodox-protestantse gezinnen die te maken hebben met huiselijk geweld.

De geformuleerde conclusies zijn onderverdeeld in conclusies over specifieke risicofactoren en beschermende factoren bij huiselijk geweld in orthodox-protestantse gezinnen; de rol van de kerk en gemeenschap en ten slotte de rol van de professionele hulpverlening.

5.1.1 Risico - en beschermende factoren bij huiselijk geweld in orthodox-protestantse gezinnen

Grote verschillen

Vanwege het algemeen verkennende karakter van deze quickscan, is geen een uitsplitsing gemaakt naar de verschillende te onderscheiden geloofsgemeenschappen. Een belangrijke uitkomst van dit onderzoek is dat er sprake is van grote verschillen en dat een veralgemenisering niet altijd recht doet aan de belangrijke en grote verschillen die er zijn in de verschillende gemeenschappen. Verder onderzoek met daarbij onderscheid naar de verschillende geloofsgemeenschappen, is daarom nodig.

Specifieke kenmerken van geweld in orthodox-protestantse gezinnen

Huiselijk geweld in orthodox-protestantse gezinnen komt grotendeels overeen met huiselijk geweld in niet orthodox-protestantse gezinnen. Daarnaast kunnen er specifieke risicofactoren zijn binnen bepaalde orthodox-protestantse gezinnen. Ook zijn er specifieke factoren die het geweld in stand houden. Deze factoren hebben vaak te maken met de wij-cultuur binnen deze gezinnen en gemeenschappen en met ongelijke machtsverhoudingen, weinig communicatie, sterke sociale controle, sterke gehoorzaamheid aan autoriteit en traditionele rolpatronen. Over het algemeen zien we deze factoren sterker in gemeenschappen die zijn te typeren door *bonding*: gesloten gemeenschappen

waarin de relaties in belangrijke mate bepalend zijn voor iemands identiteit en die bij tegenslagen een bron van veiligheid en bescherming kunnen vormen (Bredewold en Baars, 2009). Op basis van deze quickscan komen aanwijzingen naar voren dat deze gesloten orthodox-protestantse gemeenschappen mogelijk te maken hebben met meer risicofactoren ten aanzien van huiselijk geweld dan andere niet orthodox-protestantse gezinnen. Dit betekent echter *niet* dat er dan ook daadwerkelijk sprake is van meer of vaker huiselijk geweld in deze orthodox-protestantse gezinnen. Er zijn namelijk ook vanuit die zelfde wij-cultuur beschermende factoren aan te wijzen, zoals de zorg voor elkaar en een hecht netwerk van betrokken professionals die hulp kunnen bieden en veiligheid en bescherming kunnen organiseren. Deze beschermende factoren zouden het risico op huiselijk geweld juist kunnen verminderen. Een belangrijke vraag voor de toekomst is dan ook hoe de beschermende factoren verder versterkt kunnen worden zodat de invloed van het mogelijk relatief hoge aantal risicofactoren verminderd kan worden.

Er lijkt sprake van 'schadelijke traditionele praktijken'

Een deel van de aanleidingen in conflicten en het huiselijk geweld in orthodox-protestantse gezinnen lijkt anders van aard dan het huiselijk geweld in niet orthodox-protestantse gezinnen. Conflicten binnen orthodox-protestantse gezinnen kunnen namelijk hun wortels hebben in de opvattingen, normen en waarden die voortkomen uit het geloof en de culturele tradities van de gemeenschap. De traditionele opvattingen over (homo)seksualiteit, huwelijk en echtscheiding, maar ook opvattingen over het geloof en kerkbezoek kunnen een bron van conflicten vormen. Het kan zo zijn dat de gemeenschap steun verleent diegene die de jongere tot de orde roept wanneer deze de groepsregels doorbreekt of met de tradities breekt. In veel gevallen zullen de conflicten niet over gaan in geweld maar in sommige gevallen kan het een legitimatie geven voor geweld en onderdrukking. Wanneer dit het geval is, wordt dit in de internationale wetenschappelijke literatuur aangeduid als 'schadelijke traditionele praktijken': hiermee wordt geduid op geweld en onderdrukking voortkomend uit oude tradities en opvattingen over seksualiteit en man-vrouwrollen (Ageng'o, 2009).

Kloof tussen een deel van de jongeren en hun orthodox-protestantse ouders wordt groter

Als het gaat om conflicten tussen jongeren en ouders zien we dat de gezinnen te maken hebben met een veranderende wereld. Met name door de komst van internet is de wereld veel groter geworden. De voorheen gesloten orthodox-protestantse gemeenschappen (meestal zonder tv) zijn daardoor opener geworden. Dit geldt met name voor de jongeren, die door internet veel meer informatie, andere meningen en alternatieven tot hun beschikking hebben dan hun ouders. De kloof tussen ouders en de leefwereld van jongeren kan groter worden. Een deel van de jongeren zal meer 'bewegingsvrijheid' wensen, een deel van de ouders zal hun gezag koste wat kost willen handhaven. In dergelijke gezinnen kan de kloof ontaarden in conflicten. Dit vergroot het risico op huiselijk geweld. Conflicten tussen ouders en puberkinderen in orthodox-protestantse gezinnen kunnen gaan over het feit dat de kinderen zich niet houden aan de religieuze regels, kledingvoorschriften, weigeren naar de kerk te gaan of voor een 'lichtere' kerk kiezen. Wanneer een zoon of dochter seks voor het huwelijk heeft en de ouders hier achter komen, kan dit aanleiding zijn voor conflict. Dit geldt des te sterker als het meisje zwanger blijkt. Mogelijk wordt zij hier zwaarder voor gestraft dan de jongen.

Signalen van huwelijksdwang in orthodox-protestantse kring

Een andere bron die spanningen en conflicten kan opleveren is de partnerkeuze. Wanneer de ouders vinden dat de geliefde van hun zoon of dochter van de 'verkeerde' kerk is of 'niet zwaar genoeg', dan kunnen zij deze partner dwingen tot een 'overstap' naar hun 'zwaardere' kerk. Of zij doen er alles aan om het huwelijk te voorkomen. Soms wijzen zij hun zoon of dochter de deur. Door bepaalde partners van hun kinderen stevig buiten de deur te houden, beperken deze ouders in ernstige mate de

partnerkeuze van hun kind en dwingen zij hun kind om andere keuzes te maken op het gebied van relaties en huwelijk. Het huwelijk dat hun kinderen sluiten is in die zin in meer of mindere mate te beschouwen als wat in wetenschappelijke literatuur vaak wordt aangeduid als een *gedwongen huwelijk* (MOVISIE, 2009).

Is de partner van dezelfde sekse, dan wordt een relatie meestal niet geaccepteerd. Homoseksualiteit wordt in orthodox-christelijke kringen nog vaak als zondig gezien, of op z'n minst als een ziekte die genezen moet worden. Een homoseksuele zoon of lesbische dochter wordt zeker psychisch (soms dreigen met uit huis zetten) maar in bepaalde gevallen ook fysiek, onder druk gezet om hun seksuele gevoelens niet te praktiseren en te trouwen met iemand van de andere sekse. Ook dan is sprake van *huwelijksdwang*: wanneer de zoon of dochter dit niet doet, loopt hij of zij de kans te worden verstoten uit de familie en uit de kerk. De bespreekbaarheid van homoseksualiteit lijkt echter wel toe te nemen.

Kans op ernstig psychisch geweld

De verschillende vormen van huiselijk geweld (fysiek, seksueel en psychisch geweld) komen net als in andere kringen ook voor binnen orthodox-protestantse gezinnen. Verstoting uit familie en gemeenschap wordt in de interviews vaak genoemd. Psychisch geweld naar zoons of dochters in de vorm van chantage, manipulatie en bedreiging komen eveneens vaak naar voren. Het gaat bijvoorbeeld om het dreigen met "hel en verdoemenis". Hoe vaak dit psychisch geweld en verstoting voorkomen kan op basis van deze quickscan niet worden gezegd.

Meerdere respondenten signaleren regelmatig seksueel misbruik in de gezinnen

Een specifieke vorm van huiselijk geweld in de orthodox-protestantse gezinnen die meerdere respondenten noemen, hoewel er niet expliciet naar werd gevraagd, is seksueel misbruik van met name meisjes. De daders die genoemd worden zijn vader, broer, oom of opa. Een paar respondenten beschreef voorbeelden van netwerken van seksueel misbruik van kinderen, waarbij meerdere volwassenen dezelfde kinderen misbruiken en dit weten van elkaar. Sommige respondenten vermoeden dat verschillende mensen in de gemeenschappen hiervan weet hebben, maar er met buitenstaanders niet of nauwelijks over praten. Over de prevalentie van seksueel misbruik kan in deze quickscan uiteraard geen uitspraak worden gedaan. Verder onderzoek op dit terrein is aan te bevelen.

'Opvoedkundige tik' staat in de kerken ter discussie

De 'opvoedkundige tik' lijkt in een deel van de orthodoxe gezinnen nog gemeengoed te zijn, al neemt de discussie in de gemeenschappen daarover toe. Soms wijst een kerk nadrukkelijk gebruik van geweld af vanuit hun geloofsopvattingen, andere kerken tolereren de opvoedkundige tik. Professionals van hulpinstellingen gebaseerd op de Bijbel werken er hard aan op uit te leggen dat de Bijbel geen geweld naar kinderen toestaat en dat het slaan van kinderen "geen wijs pedagogisch middel is", zoals een van de respondenten het verwoordde.

5.1.2 Specifieke risicofactoren op huiselijk geweld

Grote gezinnen met hiërarchische en ongelijke machtsverhoudingen vormen een risico op huiselijk geweld

Er is vaker dan gemiddeld sprake van een groot aantal kinderen binnen de gezinnen. Dat geldt uiteraard niet voor alle gezinnen. Daarnaast zijn in een deel van de protestants – orthodoxe gezinnen de rolpatronen traditioneel: de vrouw is hier in principe verantwoordelijk voor het huishouden en het opvoeden van de kinderen (al zijn er steeds meer buitenshuis werkende vrouwen), de man is kostwinner. Hij werkt buitenshuis en wordt gezien als het hoofd van het gezin. Ook al zijn er natuurlijk ook in deze gezinnen veel betrokken vaders, de vrouw staat er in de opvoeding vaker dan gemiddeld

alleen voor: uit de literatuur komt dit naar voren als een risicofactor voor huiselijk geweld. De kans op overbelasting van de ouders is groter en dit vergroot het risico op huiselijk geweld, te denken valt aan verwaarlozing en mishandeling. Een ander risico komt naar voren wanneer de man in de hiërarchie boven de vrouw staat. Dit betekent dat de mogelijkheden voor de vrouw om zichzelf te beschermen tegen een mishandelende partner kleiner zijn.

Geweld is niet of moeilijk bespreekbaar in een deel van de gezinnen en gemeenschappen

Een risicofactor op huiselijk geweld is dat men in bepaalde gezinnen niet gewend is om met elkaar te praten over problemen en meningsverschillen, wat het risico op het gebruik van fysiek of psychisch geweld verhoogt. Net als traditionele, naar binnen gerichte migrantengemeenschappen, heeft het zwijgen waarschijnlijk tot effect dat het geweld langer blijft voortbestaan, omdat men er niet met anderen over praat en men geen hulp vraagt. Daarbij lijkt vaker dan in andere gezinnen, de norm dat je "de vuile was niet buiten hangt".

Er is sprake van groepsdruk, waardoor huiselijk geweld in stand blijft

De norm in de sterk gesloten gemeenschappen dat je de vuile was niet buiten hangt, kan slachtoffers van huiselijk geweld in orthodox-protestantse gezinnen belemmeren om naar buiten te komen met hun ervaringen. Men schaamt zich tegenover de gemeenschap: hoe reageren de mensen uit je gemeenschap op je vader als je erover vertelt? Stel dat hij zijn functie als ouderling kwijtraakt? Kinderen weten bovendien dat zij de kans lopen dat wanneer zij het geweld aan de kaak stellen, zijzelf als 'slecht' en ongehoorzaam worden beoordeeld. Door de groepsdruk houden zij hun mond.

Er lijken vergelijkbare mechanismen te werken als in 'eerculturen'

Vergelijkbaar met sommige traditionele migrantengemeenschappen met een zogenaamde 'eercultuur', bestaat de kans in een sterk gesloten orthodox-protestantse gemeenschappen dat, wanneer het huiselijk geweld of het seksueel misbruik wel naar buiten komt, het slachtoffer wordt verstoten door de gemeenschap. Ook de dader, of zelfs het hele gezin kan door een gemeenschap met de nek worden aangekeken. Dit lijkt in het bijzonder op te gaan voor een gescheiden vrouw, soms ook wanneer bekend is dat zij is gaan scheiden vanwege partnermishandeling of misbruik van de kinderen. Men spreekt in orthodox-protestantse gezinnen niet over de bescherming van de 'familie eer', zoals traditionele migranten 'eer' beleven en interpreteren (Bakker & Felten, 2011). Het lijkt hier echter in bepaalde gesloten gemeenschappen wel een vergelijkbare beleving van 'aanzien' en 'gerespecteerd gemeenschaplid' zijn te betreffen. De mechanismen van groepsdruk en sociale uitsluiting lijken in deze gesloten gemeenschappen vergelijkbaar te kunnen werken als in gemeenschappen waarin de 'familie eer' voorop staat.

Het verbod op echtscheiding kan huiselijk geweld langer in stand houden

Wanneer er sprake is van huiselijk geweld, is dit in een deel van de orthodox-protestantse gemeenschappen een reden om te scheiden of anders (tijdelijk) uit elkaar te gaan. In sommige gemeenschappen is scheiding echter ook verboden of taboe in het geval van huiselijk geweld. Door zo'n verbod op echtscheiding kan huiselijk geweld langer blijven voortduren ("Wat God heeft samengevoegd scheidde de mens niet".) Het slachtoffer mag dan niet weg, de pleger heeft minder noodzaak om met het geweld te stoppen. Na de scheiding kan dit blijven spelen: slachtoffers van huiselijk geweld die zijn gescheiden lijken er in gesloten gemeenschappen met een sterke onderlinge binding, niet zelden alleen voor te staan.

Ieder mens wordt als zondig gezien

Volgens het orthodox-christelijke geloof is ieder mens zondig. Dat geldt dus ook voor degene die tegelijk ook slachtoffer is van geweld: zo wordt gedacht in bepaalde gemeenschappen. Er kan een cultuur van schuld en zonde heersen waarin het idee kan bestaan dat slachtoffers geen 'recht' van spreken hebben. Want: "Wie zonder zonde is, werpe de eerste steen...".

5.1.3 Beschermende factoren in orthodox-protestantse gemeenschappen

In orthodox-protestantse gezinnen lijken specifieke beschermende factoren tegen huiselijk geweld aanwezig is. Dit zijn factoren die het risico op huiselijk geweld verminderen. Deze staan hieronder beschreven.

Sociale steun vanuit gemeenschap speelt een beschermende rol

In veel orthodox-protestantse gemeenschappen ontvangen gezinnen sociale steun vanuit hun (kerk)gemeenschap: men hoort erbij en bij problemen verleent men elkaar praktische en financiële steun. Als het moeders over de schoenen loopt vanwege hun grote kindertal kunnen buurtgenoten bijspringen om de kinderen op te vangen. In de hechte gemeenschappen zijn mensen bereid om elkaar te helpen. Ook is er professionele hulpverlening beschikbaar die aan de kerkgenootschap is verbonden.

Sterk normbesef: afkeuring van geweld

In een deel van de orthodoxe gezinnen is er vanuit het geloof een sterk normbesef over wat hoort en niet hoort. Geweld en incest worden om deze reden in de meeste gezinnen streng afgekeurd.

Warmte in orthodox-protestantse gezinnen en minder scheidingen

Veel kinderen ondervinden warmte, geborgenheid en gezelligheid van een groot gezin, waarin de moeder een liefdevolle spil vormt en waarin de oudere kinderen de jongere mee opvangen. Daarnaast komen in orthodox-protestantse gezinnen weinig echtscheidingen voor, waardoor de grotere risico's op huiselijk geweld kort na de scheiding, niet spelen. Ook eenoudergezinnen, die meer risico lopen op huiselijk geweld dan tweoudergezinnen, komen weinig voor orthodox-protestantse gezinnen.

5.1.4 De rol van de kerk en gemeenschap

Reactie op huiselijk geweld verschilt per kerkgemeenschap

Uit het onderzoek wordt duidelijk dat er per kerk en kerkelijke gemeente verschillend wordt gereageerd op het voorkomen van huiselijk geweld. Er zijn kerken die ontkennen of niet geloven dat huiselijk geweld ook in hun gemeenschap voorkomt, maar er zijn ook kerken en kerkelijke gemeenten waar men huiselijk geweld aan de orde stelt en dit adequaat oppakt.

Kerk signaleert huiselijk geweld nog te weinig

Er zijn 'kerkelijk werkers' zoals predikanten en ouderlingen die signalen van huiselijk geweld tijdig oppakken. Maar het lijkt er op dat voor een groot deel de signaalgevoeligheid van kerkelijk werkers voor huiselijk geweld nog te beperkt is. Er is echter veelvuldig contact met de gemeenteleden en regelmatige huisbezoeken: er is daarmee een structuur aanwezig om huiselijk geweld te signaleren en bespreekbaar te maken. Dit gebeurt ook al in verschillende kerkgemeenschappen. Maar een deel vindt echter dat wanneer men signalen opvangt van geweld in een gezin, dat zij hierover niks mogen zeggen, want "Wie ben ik dat ik de zonde van een ander aanklaagt?"

Soms vertrouwt de kerk de dader te veel

Het lijkt erop dat verschillende kerkelijk werkers het geweld wel bespreekbaar maken met de dader. Zij zijn vaak gericht op schuldbelijdenis en vergeving. Deze werkers zijn goed van vertrouwen en tegelijkertijd ondeskundig in hun verwachting dat de dader ('met Gods' hulp') niet weer tot geweld vervalt; dit terwijl bekend is dat hulpverlening aan alle betrokkenen, ook aan de dadernodig is voor effectieve aanpak (MOVISIE, 2010). Inschakelen van professionele hulp ligt vaak niet voor de hand. Tegen de tijd dat men een (christelijke) hulpinstelling inschakelt, kan de situatie al geëscaleerd zijn.

Openheid in de kerkgemeenschappen over huiselijk geweld lijkt toe te nemen

In de kerken en de gemeenschappen lijkt over het geheel genomen meer openheid over geweld binnen het gezin te komen. Het taboe wordt doorbroken en verscheidene christelijke (hulp)organisaties verzorgen voorlichtingsavonden op scholen en in kerken. Er zijn verschillende websites waarop – vanuit de eigen geloofsovertuiging – mensen informatie kunnen vinden en vragen kunnen stellen.

Kerkgemeenschap: deels onbenut potentieel ter bescherming tegen huiselijk geweld

Een kerkgemeenschap kan beschermen tegen huiselijk geweld: het kan haar potentieel aanboren om slachtoffers, getuigen en daders adequate steun te bieden om het geweld te stoppen. Het geeft een krachtig signaal af wanneer kerken zich duidelijk uitspreken tegen geweld in het gezin en in preken en op bijeenkomsten van de kerkelijke gemeente er aandacht aan besteden. Goede voorbeelden zijn naar voren gekomen waarin kerkelijke werkers die, bijvoorbeeld tijdens de jaarlijkse huisbezoeken, signalen opvangen en bespreekbaar maken en de mensen stimuleren om hulp te zoeken. Hulp in de eigen gemeente wordt dan georganiseerd in de vorm van praktische en/of financiële steun en er wordt verwezen naar de professionele christelijke hulpinstelling.

5.1.5 De rol van de professionele hulpverlening

Drempel naar de professionele hulpverlening is hoog

In orthodox-protestantse gemeenschappen is de drempel naar professionele hulpverlening vaak hoog, al varieert dit per kerkelijke gemeente. De afgelopen jaren is hier een sterke verandering in gekomen. De drempel naar de niet-identiteitsgebonden hulp is vaak nog hoger dan naar instellingen op christelijke grondslag. De 'vuile was niet buiten willen hangen' speelt een rol, maar ook de angst dat de hulpverlener het niet begrijpt of het geloof zelfs veroordeelt. Een deel van de slachtoffers van huiselijk geweld lijkt juist nadrukkelijk hulp buiten hun eigen kring te willen om met een onafhankelijk persoon te kunnen praten.

Hulpverleners lijken nog te weinig aan te sluiten bij de taal en cultuur

Net als bij cliënten met een migrantenachtergrond, zien we dat bij niet-identiteitsgebonden hulpinstellingen het een knelpunt kan zijn dat hulpverleners met orthodox-protestantse cliënten weinig contact hebben met de gemeenschappen. Zij lijken vaak moeite te hebben met aansluiting bij de taal en cultuur van deze cliënten omdat zij te weinig weten van de orthodoxe kerken en hun geloof. Om die reden schakelen zij bij huiselijk geweldzaken de kerk en de gemeenschap niet of te weinig in. Dat is een gemiste kans: er lijkt sprake van onbenut potentieel van de behulpzame en hechte gemeenschap om huiselijk geweld (in een vroeg stadium) te stoppen.

Hulp soms gewelgerd vanwege gewetensbezwaren

Bij hulpverlening door een christelijke hulpverlener kunnen zich ook knelpunten voordoen. Het lijkt erop dat cliënten soms niet de hulp ontvangen die zij wensen, vanwege gewetensbezwaren van hun

hulpverlener of huisarts. Het gaat dan bijvoorbeeld om vragen rond echtscheiding, homoseksualiteit, voorbehoedmiddelen en abortus. Sommige christelijke hulp- of zorgverleners lijken zich minder te laten leiden door de wens van hun cliënt, en meer door hun eigen geloofsopvattingen, waardoor de klant niet altijd de noodzakelijke hulp krijgt.

Christelijke hulpinstellingen en niet-identiteitsgebonden hulpinstellingen werken nog te weinig samen

De meeste orthodox-protestanten zoeken hulp bij instellingen op christelijke grondslag. Zij verwachten hier begrip voor hun geloof en opvattingen, en de mogelijkheid om te praten over hun geloofsvragen. Er bestaat een keur aan christelijke instellingen voor verschillende doelgroepen met een variëteit aan hulpaanbod. In deze organisaties staat huiselijk geweld goed op de kaart en zij werken op diverse manieren aan het verminderen van het taboe op huiselijk geweld. Ze organiseren voorlichtingen en cursussen voor verschillende doelgroepen en over verschillende thema's. Ze hebben de indruk dat het taboe op huiselijk geweld binnen orthodox-protestantse kringen minder wordt. Opvallend is dat de meeste respondenten van de neutrale instellingen dit niet zo ervaren; zij hebben eerder de indruk dat het taboe hierop onverminderd groot is. Maar zij zijn dan ook vaak niet op de hoogte van de preventieactiviteiten van de christelijke instellingen. Dat is te verklaren: christelijke hulpinstellingen en niet-identiteitsgebonden hulpinstellingen lijken nog maar mondjesmaat samen te werken waardoor zij voor elkaar 'onbekende' partijen blijven.

5.2 Aanbevelingen

1. Meer samenwerking tussen christelijke en niet-identiteitsgebonden hulpverlening

Uit het onderzoek komt naar voren dat een deel van de slachtoffers van huiselijk geweld uit orthodox-protestantse kring baat heeft bij begeleiding van een christelijke hulpverlener, een ander deel bij hulp van een niet-identiteitsgebonden instelling. De hulpverlening lijkt echter niet altijd goed toegerust te zijn op de wensen en behoeften van deze cliënten. Om slachtoffers (en plegers) van huiselijk geweld uit orthodox-protestantse gezinnen adequaat te kunnen helpen geeft MOVISIE hierbij de volgende aanbevelingen:

- ❖ Hulpinstellingen op christelijke grondslag en niet-identiteitsgebonden hulpinstellingen in regio's waar deze doelgroep woont, de *biblebelt*, zorgen voor voldoende kennis van de problematiek van huiselijk geweld in orthodox-protestantse gezinnen, en van de rol van de gemeenschap hierbij.
- ❖ De niet-identiteitsgebonden hulpinstellingen en hulpinstellingen op christelijke grondslag werken meer samen om kennis met elkaar te delen en om samen op te trekken in de aanpak van huiselijk geweld in de orthodox-protestantse gemeenschappen.
- ❖ Wanneer een christelijke hulpverlener gewetensbezwaren heeft en daardoor de cliënt niet kan begeleiden bij zijn of haar homoseksualiteit of bijvoorbeeld bij een keuze voor bijvoorbeeld echtscheiding, abortus, verwijst hij / zij de cliënt door naar een andere hulpverlener, eventueel van een neutrale instelling.

2. Niet-identiteitsgebonden instellingen toegankelijker maken voor de orthodox-protestantse doelgroep

Niet alle neutrale hulpinstellingen waarvan het werkgebied op de *biblebelt* ligt, zijn voldoende bekend met orthodox-protestantse opvattingen, de verschillende kerkelijke stromingen binnen deze groep, en daarmee met de leefwereld van cliënten. Daardoor sluit de hulp vaak niet goed aan bij de taal en cultuur van deze doelgroep. Dit heeft tot resultaat dat cliënten eerder afhaken en niet de hulp krijgen die ze nodig hebben. Om het aanbod beter te laten aansluiten, doet MOVISIE de volgende aanbevelingen:

- ❖ De niet-identiteitsgebonden hulpinstellingen op de *biblebelt* maken kennis met de kerkelijke organisaties, met als doel om meer samen te werken (bij bijvoorbeeld voorlichtingen) en om de kerken en de gemeenschappen eventueel in te kunnen schakelen bij problemen in de gezinnen, met het oogmerk huiselijk geweld te voorkomen of te stoppen.
- ❖ Hulpverleners van niet-identiteitsgebonden instellingen verwerven kennis en inzicht in de orthodox-protestantse doelgroep, en vaardigheden in het spreken over religie en het werken met de doelgroep, zodat de hulpverlening zo goed mogelijk aansluit bij hun taal en cultuur.
- ❖ Hulpverleners zijn bewust van eigen opvattingen, normen en waarden.
- ❖ Om dit te bereiken is niet alleen deskundigheidsbevordering nodig, ook kunnen neutrale instellingen bij vacatures gericht zoeken naar hulpverleners met een christelijke identiteit.
- ❖ Wanneer een christelijke hulpverlener gewetensbezwaren heeft en daardoor de cliënt niet kan begeleiden in zijn of haar keuze voor bijvoorbeeld echtscheiding, abortus of een homoseksuele levenswijze, verwijst hij / zij de cliënt door naar een andere hulpverlener, eventueel van een neutrale instelling.

3. Verder onderzoek naar aanpak huiselijk geweld met daarbij onderscheid tussen de verschillende gemeenschappen

Dit onderzoek betrof een eerste verkennend onderzoek (quickscan). Uit dit onderzoek komt duidelijk naar voren dat er grote verschillen zijn tussen de verschillende gemeenschappen die we hebben benoemd in dit rapport als 'orthodox-protestants'. Verder verdiepend onderzoek naar huiselijk geweld (prevalentie, aard en aanpak) binnen de verschillende gemeenschappen, waarbij een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen deze gemeenschappen, zou daarom aan te raden zijn.

- ❖ Belangrijke onderzoeksvraag is daarbij welke effectieve strategieën er zijn binnen de verschillende gemeenschappen om bescherming te bieden aan gezinnen tegen huiselijk geweld.
- ❖ Er worden hierbij onderzoekers betrokken die zelf onderdeel zijn van de verschillende orthodox-protestantse gemeenschappen, omdat deze waarschijnlijk 'dezelfde taal' spreken en toegang hebben tot gezinnen binnen deze gemeenschappen. Ook zijn zij waarschijnlijk sensitief ten aanzien van de normen, waarden en opvattingen van de verschillende gemeenschappen als het gaat om relaties, huwelijk en seksualiteit en kunnen zij hier mee rekening houden.

4. Het hulpaanbod voor en wensen van jongeren in kaart brengen

Net als in andere gezinnen, zijn er jongeren in orthodox-protestantse gezinnen die slachtoffer worden van verschillende vormen van huiselijk geweld, zowel fysiek, als psychisch en seksueel geweld. Soms worden jongeren op straat gezet of vertrekt een jongere zelf vroegtijdig uit huis. De vraag van MOVISIE is waar zij terecht komen en hoe hen goede hulp kan worden geboden. Als aanbeveling:

- ❖ Er komt onderzoek naar de vraag in hoeverre orthodox-protestantse jongeren die slachtoffer zijn van fysiek of seksueel geweld in hun gezin, de hulp kunnen krijgen die zij nodig hebben. Waar komen jongeren terecht die worden verstoten? Wat hebben zij eventueel extra nodig? Wie kan dat eventueel bieden?
- ❖ Om zicht te krijgen op de ervaringen, wensen en behoeften van jongeren worden er interviews met jongeren, met slachtoffers zelf, gevoerd. Er wordt ook gevraagd naar hun ideeën voor preventie en aanpak van geweld van ouders naar hun kinderen. Er worden hierbij (vooral jonge) onderzoekers betrokken die zelf onderdeel zijn van de verschillende orthodox-protestantse gemeenschappen, omdat deze waarschijnlijk 'dezelfde taal' spreken en toegang hebben tot jongeren binnen deze gemeenschappen. Ook zijn zij waarschijnlijk sensitief ten aanzien van de normen, waarden en opvattingen van de verschillende gemeenschappen als het gaat om relaties, huwelijk en seksualiteit en kunnen zij hier mee rekening houden.
- ❖ Er komt onderzoek naar de toegang van professionele zorg- en hulpverlening voor jongeren: welke mogelijkheden hebben jongeren wanneer hun ouders geen weet mogen hebben van de hulp of daar tegen zijn?

5. Onderzoek naar seksueel misbruik

Uit de gesprekken met verschillende respondenten komen signalen van seksueel misbruik in orthodox-protestantse gezinnen naar voren. Gezien de ernst van de problematiek en de traumatische gevolgen van seksueel misbruik in het gezin, beveelt MOVISIE het volgende aan:

- Er komt onderzoek naar de aard en prevalentie van seksueel misbruik binnen orthodox-protestantse gemeenschappen.
- Er worden hierbij onderzoekers betrokken die zelf onderdeel zijn van de verschillende orthodox-protestantse gemeenschappen, omdat deze waarschijnlijk 'dezelfde taal' spreken en toegang hebben tot gezinnen binnen deze gemeenschappen. Ook zijn zij waarschijnlijk sensitief ten aanzien van de normen, waarden en opvattingen van de verschillende gemeenschappen als het gaat om relaties, huwelijk en seksualiteit en kunnen zij hier mee rekening houden.
- In dit onderzoek worden aangrijpingspunten voor de preventie en de aanpak geformuleerd, aansluitend bij de cultuur en religie van de slachtoffers, plegers en getuigen.

6. Meer opvoedingsbegeleiding voor ouders

Er gaapt vaak een kloof tussen ouders en hun opgroeiende puberkinderen, zo blijkt uit het onderzoek. Die kloof lijkt de afgelopen jaren, mede door de invloed van internet, alleen maar groter te worden. Om conflicten en huiselijk geweld te voorkomen kan opvoedingsondersteuning een preventieve werking

hebben. Verschillende instellingen hebben al een aanbod van opvoedcursussen. Hierbij enige aanbevelingen:

- ❖ De instellingen geven meer bekendheid aan hun aanbod van opvoedcursussen
- ❖ Er worden aanvullend opvoedcursussen ontwikkeld die meer zijn toegespitst op de bronnen van conflicten tussen ouders en kinderen, en die mogelijk een risico op huiselijk geweld vormen.
- ❖ Er worden ook opvoedcursussen en gespreksgroepen ontwikkeld met ervaren ouders uit de doelgroep, om gevoelig liggende thema's waarover conflicten kunnen ontstaan zoals partnerkeuze en seksualiteit, beter bespreekbaar te maken.
- ❖ Om de financiering van dergelijk opvoedingsondersteuning te verbeteren, werken instellingen meer met elkaar samen en maken zij gebruik van de kansen van de Wmo.
- ❖ Gemeenten betrekken hulpinstellingen om christelijke grondslag in het Wmo beleid als het gaat om ondersteuning bij opvoeding en het voorkomen van conflicten en huiselijk geweld.

7. De kerken treden actief op tegen huiselijk geweld

Van belang is om de beschermende factoren binnen de kerkgemeenschappen, waarin mensen bereid zijn om elkaar te helpen, verder te versterken en de risicofactoren te beperken, door sterker in te zetten op het bespreekbaar maken van huiselijk geweld binnen de gemeenschap zelf. Dit kan door:

- ❖ Het opstellen van een protocol over de handelwijze van de kerk bij signalen van huiselijk geweld, waarbij men het *Stappenplan* bij de *Meldcode Huiselijk Geweld* als voorbeeld kan gebruiken;
- ❖ De kerkelijk leiders en kerkelijk werkers via trainingen toe te rusten om signalen van huiselijk geweld op te pikken, deze bespreekbaar te maken en mensen eventueel te verwijzen naar professionele hulpverlening;
- ❖ In preken en tijdens bijeenkomsten van de kerkgemeente door de predikanten huiselijk geweld ter sprake te brengen;
- ❖ Bevorderen van bespreekbaarheid van huiselijk geweld onder mensen in de gemeenschappen door middel van het houden van meer voorlichtings- en discussiebijeenkomsten, door voorlichters uit de eigen religie en cultuur, tijdens (kerkelijke) bijeenkomsten, op scholen en bij andere (zelf)organisaties met orthodox-protestantse signatuur.
  - het gaat om aparte bijeenkomsten organiseren voor vrouwen en voor mannen, voor jongeren en voor ouderen, en ook gezamenlijk om de dialoog op gang te brengen;
  - bij de voorbereiding en uitvoering van de bijeenkomsten de deelnemers actief betrekken, om hun betrokkenheid en hun inbreng zo goed mogelijk te waarborgen
  - het aanbod van de professionele hulpverlening voor zowel slachtoffer, dader als getuigen bekend te (laten) maken in de gemeenschap;
  - het gaat ook om het bespreekbaar maken van aanverwante thema's zoals:
    - huiselijk geweld en echtscheiding,
    - partnerkeuze,
    - seksualiteit en ongeplande zwangerschappen,
    - seksuele diversiteit
    - autoritaire opvoeding

8. Aandacht voor huiselijk geweld in kerkelijke beroepsopleidingen en trainingen

Om te bevorderen dat professionals en vrijwilligers binnen kerken signaalgevoeliger worden voor signalen van huiselijk en seksueel geweld, en zij meer handvatten kennen om dit aan te pakken, doet MOVISIE de volgende aanbevelingen:

- ❖ (Meer) aandacht voor de problematiek van huiselijk en seksueel geweld in het curriculum van beroepsopleidingen voor predikanten en pastoraal werkers;
- ❖ Eveneens aandacht voor huiselijk en seksueel geweld in de na- en bijscholing van deze functionarissen;
- ❖ Deskundigheidsbevordering in het signaleren en bespreekbaar maken van huiselijk en seksueel geweld van vrijwilligers in de kerken, (jeugd)ouderlingen, diakenen en jeugdwerkers.

Bronnenlijst

Boeken en artikelen

- Advies- en onderzoeksgroep Beke (2008). *Risicotaxatieinstrument Huiselijk geweld*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Alink, L., IJzendoorn van R., Bakermans-Kranenburg, M., Pannebakker F., Vogels T. en Euser, S. (2010). *De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen*. Leiden: TNO.
- Ageng'o, C. (2009). *Harmful Traditional Practices in Europe. Judicial Interventions. United Nations Division for the Advancement of Women*. Addis Ababa, Ethiopia: United Nations Conference Centre.
- Attema, F. (2002). *Als het naar buiten komt is het vaak te laat. Relationeel geweld tegen vrouwen in drie Twentse plattelandsgemeenten*. Almelo: Equivalent.
- Baars-Blom, J.M. (2006). *De onschuld voorbij. Over reformatorische cultuur en wereldbestormende meisjes*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Bakker, H. (2005). *Bronnenboek Eergerelateerd geweld in Nederland*. Utrecht: TransAct.
- Bakker, H. & Felten, H. (2011). *Factsheet eergerelateerd geweld*. Utrecht: MOVISIE.
- Bos, D. (2010). *De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bredewold, F. & Baars-Blom, J.M. (2009). *Als je kijkt is het niet wat het lijkt: in- en uitsluiting in protestants-christelijke plattelandsgemeenten* in: Kwekkeboom, Rick en Marja Jager-Vreugdenhil. *De praktijk van de WMO – Onderzoeksresultaten lectoraten social work*, Amsterdam: SWP.
- Brenninkmeijer, N., Geerse, M. & Roggeband, C. (2009). *Eergerelateerd geweld in Nederland. Onderzoek naar de beleving en aanpak van eergerelateerd geweld*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Bruijne, O., de Pit, P. & Timmerman, K. (2009). *Ooit evangelisch. De achterdeur van evangelische gemeenten*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Bryman, A. (2008). *Social Research Methods. Third editon*. Oxford: Oxford University Press.
- CBS (2010). 'Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten' in: *Sociaaleconomische trends, 3e kwartaal 2010*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CCV (2008). *Aanpak hangjongere in gemeenten*. Rijswijk: Drukkerij Artoos BV
- Dijk, T. van, Flight, Oppenhuis, S., & Duesmann, B. (1997). *Huiselijk geweld: aard, omvang en hulpverlening*. Den Haag. Ministerie van Justitie.

- Ermers, R. (2007). *Eer en eerwraak, definitie en analyse*. Amsterdam: Bulaaq
- Ferwerda, H.B. & Leiden, van I. (2005). *Eerwraak of eegerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Ganzevoort, R. Olsman, E. & Laan, M. van der (2010). *Adam en Evert. De spanning tussen kerk en homoseksualiteit*. Amsterdam: Uitgeverij ten Have.
- Groen. M & Lawick, J. (2008). *Intieme oorlog: over de kwetsbaarheid van familierelaties*. Amsterdam: Van Gennep.
- Van IJzendoorn, M.H., Prinzie, P.J., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., Van Noort- Van der Linden, A.M.T., Bakermans-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Mesman, J., Klein Velderman, M., & San Martin Beuk, M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005)*. Leiden: Casimir Publishers.
- Janssens, H. (2009). *Huiselijk geweld, melden, signaleren en aanpakken*. Bussum: Coutinho.
- Lamers-Winkelmann, F., Slot, N.W. & Bijl, B. (2007) 'Scholieren over Kindermishandeling: Het VU-PI Research Onderzoek', In: *Pedagogiek*, 27(3), 220-234.
- Lely, de, A.A., van den Broek, W.W., Mulder, P.G.H. & Birkenhäger, T.K. (2009). 'Symptomen bij een depressie; bevindelijk gereformeerde versus niet-kerkelijke patiënten', In: *Tijdschrift voor psychiatrie* 5 (2009), 279 – 289.
- Luhoff, J & Selten, P. (2001). 'Orthodoxie voor beginners. Orthodox-christelijke jongeren in de moderne samenleving', In: *Pedagogiek* 2 (2001), 134-146.
- Migchelbrink, F. (2004). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- MOVISIE (2009). *Factsheet Huiselijk geweld. Feiten en cijfers*. Utrecht: MOVISIE.
- MOVISIE (2009). *Factsheet Seksueel geweld. Feiten en cijfers*. Utrecht: MOVISIE.
- MOVISIE (2009). *Factsheet Huwelijksdwang. Feiten en cijfers*. Utrecht: MOVISIE.
- Mulder, M. (2010). 'Vruchtbaarheid per gemeente 2009', In: *Volksgesondheid Toekomst Verkenning, Nationale Atlas Volksgezondheid*. Bilthoven: RIVM..
- Oomen, B., et al. (2009). *Recht op Verschil? Percepties en effecten van de implementatie van gelijkebehandelingswetgeving onder orthodox-protestanten in Nederland*. Middelburg: Roosevelt Academy.
- Pinto, D. (1999). *Interculturele communicatie: dubbel perspectief door de drie-stappenmethode voor het doeltreffend overbruggen van cultuurverschillen*. Houten: Bohn Stafleu & van Loghum.
- Pluim, H. (2008). *Opvoedingsondersteuning en de gereformeerde gezindte*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone*. New York: Simon & Schuster.

Rooijen, K. van & Berg, T. (2010). *Risicofactoren en beschermende factoren voor Kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.

Römkens, R. (1992). *Gewoon geweld? Omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

SDP (2010). *Drempels slechten. Zorgmijding met betrekking tot jeugdzorg bij bevestigd gereformeerde ouders in de provincie Zeeland*. Middelburg: Provincie Zeeland.

Spruijt, E. (2009). *State of the art 2009; kinderen en echtscheiding*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Vellenga (1992). *Zin, ziel, zorg. Over levensbeschouwing en geestelijke gezondheidszorg*, Kampen: Uitgeverij Kok.

Verbruggen, E.J. (2009). *Geen veilig thuis, over kindermishandeling*. Goes: De Vluchtheuvel.

Internet

Huiselijk geweld
http://www.s-hq.nl/pages/ik_ben_professional/huiselijk_geweld.html

Friese meldcode
<http://www.friesemeldcode.nl>

"Het is onzichtbaar"
http://www.eleos.nl/Zorgaanbod/Psychische_problemen/Het_is_onzichtbaar

"CBS: Uit huis trouwen" (2001)
<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/FF86A6E7-115D-402D-A3A8-D9C4184AD5AF/0/index1200.pdf>

"Alcohol gebruik – Geografische verschillen: Zijn er binnen Nederland regionale verschillen?"
<http://www.nationaalkompas.nl/gezondheidsdeterminanten/leefstijl/alcoholgebruik/zijn-er-binnen-nederland-verschillen-naar-regio/>

"Alcoholmisbruik meisjes Urk probleem"
<http://www.depers.nl/binnenland/490546/Alcoholmisbruik-meisjes-Urk-probleem.html>

"Urk volhardt in drank en drugsverbod"
<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/1872612/2011/04/09/Urk-volhardt-in-drank-en-drugsverbod.dhtml>

"Katwijkse dominee: kinderen slaan is goed"
<http://nos.nl/artikel/313191-katwijkse-dominee-kinderen-slaan-is-goed.html>

"Refojongeren leven in twee werelden"

<http://bijbelgetrouw.nl/index.php?itemid=916>

"Antropologe Baars: Refojeugd hunkert naar inhoudelijk antwoord"

[http://www.refdag.nl/achtergrond/mens/antropologe_baars_refojeugd_hunkert_naar_inhoudelijk_antwo](http://www.refdag.nl/achtergrond/mens/antropologe_baars_refojeugd_hunkert_naar_inhoudelijk_antwoord_1_605516?localLinksEnabled=false)
[ord_1_605516?localLinksEnabled=false](http://www.refdag.nl/achtergrond/mens/antropologe_baars_refojeugd_hunkert_naar_inhoudelijk_antwoord_1_605516?localLinksEnabled=false)

"Vruchtbaarheid per gemeente"

<http://www.zorgatlas.nl/beinvloedende-factoren/demografie/geboorte-en-sterfte/vruchtbaarheid-per-gemeente>

"Opvoedingsondersteuning aan ouders met een reformatorische signatuur/gereformeerde gezindte"

<http://stmeander.kpnis.nl/web/show/id=47496/contentid=1437>

"Christelijk gezin houdt geweld lang stil"

http://www.refdag.nl/nieuws/binnenland/christelijk_gezin_houdt_geweld_lang_stil_1_85445

"Werken met ouders met een reformatorische signatuur"

<http://www.jso.nl/1/Training-en-coaching/Trainingen-Opvoedingsondersteuning/Werken-met-ouders-met-een-reformatorische-signatuur--workshop.html>

"Beleid rond mishandeling op christelijke school divers"

http://www.refdag.nl/nieuws/beleid_rond_mishandeling_op_christelijke_schoon_divers_1_290478

Samenvatting De mantel der liefde quickscan naar huiselijk geweld in orthodox-protestantse gezinnen

Insteek Eleos

- Eleos vindt dit verkennend rapport zinvol omdat het deze groep, voor zover dat nog niet het geval is, alert maakt op het vóórkomen van huiselijk geweld in eigen kring, en ook aanzet om de stap naar het ermee naar buiten treden en naar de hulpverlening sneller te zetten.
- Eleos benadrukt met dit rapport de grote diversiteit en de dynamiek binnen deze groep. De groep kan niet onder een noemer gevat worden.
- Eleos heeft altijd aangegeven dat we vermoeden dat het voorkomen van huiselijk geweld binnen deze groep gelijk zal zijn aan de situatie elders. Eleos heeft geen aanwijzingen dat er sprake is van meer huiselijk of seksueel geweld.
- Eleos vindt dat de balans tussen risico en beschermende factoren goed gehandhaafd moet blijven. Het zwaartepunt in het rapport lijkt te liggen bij de risicofactoren.
- Eleos ondersteunt de aanbevelingen voor een grotere signaalgevoeligheid bij kerken en een betere benutting van het kerkelijk potentieel ter bescherming tegen huiselijk geweld.
- Eleos werkt samen met andere niet-identiteitsgebonden instellingen en ondersteunt verder uitbreiding daarvan
- Eleos vindt dat de titel van het onderzoek als vlag de lading van het onderzoek onvoldoende dekt.

Het rapport is samengesteld op basis van literatuurstudie, gesprekken met een aantal deskundigen en gesprekken met medewerkers van christelijke en niet-identiteitsgebonden instellingen. Eleos is een van de geïnterviewde instellingen (Roel Timmerman).

Over huiselijk geweld en orthodox-protestanten

Huiselijk geweld komt in alle geledingen en kringen van de samenleving voor. Sommige respondenten in het onderzoek menen dat het binnen orthodox-protestantse kringen vaker voorkomt vanwege het aantal risicofactoren; anderen menen dat huiselijk geweld binnen deze kring even vaak voorkomt als daar buiten.

Over de orthodox-protestantse groep

Het rapport signaleert herhaaldelijk terecht dat er binnen de groep orthodox-protestanten qua samenstelling erg divers is, en in tal van zaken die met dit onderwerp te maken hebben lastig onder een noemer te brengen valt. Ook vinden er binnen de groep veel ontwikkelingen plaats. De groep is geen statische eenheid, maar er is dynamische diversiteit. Dit maakt het moeilijk om algemene conclusies te trekken die gelden voor de breedte van de groep.

Cijfers

Uit onderzoeken blijkt dat 45% van alle mannen en vrouwen tussen de 18 en 70 jaar ooit slachtoffer is geweest van huiselijk geweld. Dit zijn algemene cijfers. Het onderzoek geeft aan dat er geen representatieve cijfers zijn over huiselijk geweld specifiek in orthodox-protestantse gezinnen. Hetzelfde geldt voor seksueel misbruik. Het algemene cijfer is dat 15,6% van de meisjes voor haar 16^e jaar het slachtoffer is geweest van seksueel misbruik. Voor de orthodox-protestantse gezinnen zijn er geen specifieke cijfers.

Oorzaken conflicten en huiselijk geweld

De oorzaken van huiselijk geweld onder christenen zijn vergelijkbaar met die onder niet-christenen. Bij partnergeweld speelt onmacht een grote rol. Het onderzoek focust op een aantal oorzaken voor conflicten en huiselijk geweld in de relatie tussen ouders en puberkinderen, vooral omdat in deze leeftijd seksualiteit en identiteit tot ontwikkeling komen. Het rapport zegt: “Deze conflicten zullen in veel gevallen vreedzaam worden opgelost. Soms kan dit overgaan in huiselijk geweld.”(p.17). Als oorzaken benoemt het rapport: traditionele rolpatronen, koppige pubers en strenge ouders, psychische problemen, niet houden aan religieuze en culturele regels, seks voor het huwelijk, ongehuwd zwangerschap, partnerkeuze en seksuele diversiteit (homoseksualiteit).

Seksueel misbruik

Geïnterviewden zijn niet optimistisch over voorkomen van seksueel misbruik.

Risico- en beschermende factoren

Het rapport beschrijft welke mogelijke risicofactoren er binnen de onderzoeksgroep zijn en welke beschermende factoren. De onderzoekers vinden dat er een relatief hoog aantal risicofactoren zijn. Ze noemen: grote gezinnen met hiërarchische machtsverhouding, moeilijke bespreekbaarheid van geweld, groepsdruk waardoor huiselijk geweld in stand blijft, vergelijkbare mechanismen als in ‘eerculturen’, verbod op echtscheiding, visie op menselijke zondigheid. Als beschermende factoren worden benoemd: sociale steun vanuit gemeenschap, sterk normbesef met afkeuring van geweld en warmte in gezinnen en minder echtscheidingen.

Hoofdconclusie

Op hoofdlijnen concludeert het rapport dat: “Op basis van deze quickscan komen aanwijzingen naar voren dat deze gesloten orthodox-protestantse gemeenschappen mogelijk te maken hebben met meer risicofactoren ten aanzien van huiselijk geweld dan andere niet orthodox-protestantse gezinnen. Dit betekent echter *niet* dat er dan ook daadwerkelijk sprake is van meer of vaker huiselijk geweld in deze orthodox-protestantse gezinnen. Er zijn namelijk ook vanuit die zelfde wij-cultuur beschermende factoren aan te wijzen, zoals de zorg voor elkaar en een hecht netwerk van betrokken professionals die hulp kunnen bieden en veiligheid en bescherming kunnen organiseren. Deze beschermende factoren zouden het risico op huiselijk geweld juist kunnen verminderen.” (p. 47).

Rol kerken

Het rapport stelt dat de signaalgevoeligheid van kerken nog te beperkt is, al zijn er duidelijke verschillen tussen kerkgenootschappen onderling. Ook neemt het rapport een toegenomen openheid waar over huiselijk geweld. Toch is er sprake van een te groot vertrouwen in ouders, een te laat inroepen van hulp, en het te snel overgaan op schuldbelijdenis en vergeving. Het kerkelijk potentieel ter bescherming tegen huiselijke geweld is deels onbenut.

Instellingen

Het rapport merkt op dat de drempel naar professionele hulpverlening hoog is, vooral die naar niet-identiteitsgebonden instellingen, al varieert ook dit per kerkelijke gemeente. De onderzoekers pleiten voor meer samenwerking tussen christelijke en niet-identiteitsgebonden instellingen.

Aanbevelingen

- Meer samenwerking tussen christelijke en niet-identiteitsgebonden instellingen.
- Niet-identiteitsgebonden instellingen toegankelijker maken voor orthodox-protestantse doelgroep

- Verder onderzoek naar aanpak huiselijk geweld met onderscheid tussen kerkelijke gemeenschappen
- Hulpaanbod voor jongeren in kaart brengen
- Onderzoek naar seksueel misbruik
- Meer opvoedingsbegeleiding voor ouders
- Kerken stimuleren om actiever op te treden tegen huiselijk geweld
- Aandacht voor huiselijk geweld in kerkelijke opleidingen